

SELÇUK'UN OĞULLARI ve TORUNLARI

İbrahim Kafesoğlu

Ortaçağların en mühim siyasî teşekküllerinden olup Türk, islâm ve dünya tarihine yeni bir çehre ve istikamet veren Büyük Selçuklu imparatorluğunun¹ kurucuları üzerinde henüz lâıykile durulmamıştır. Claude Cahen'in bu husustaki bir denemesi², kaynaklarımızın birbiri ile münasebetleri bakımından faydalı ise de, mevzuumuz' itibarile pek sarîh değildir. Biz daha önce Selçuklu âilesinin menşei'ne dair müstakil bir makalemizde³ Selçukluların aslı mes'elesiyle, başlangıç safhalarını aydınlatmağa çalışmıştık. Şimdi, yine kaynaklarımızdaki bilgilerin dağınık ve noksan oluşu yüzünden mübhem kalmış olan bir noktayı, Selçuklu İmparatorluğunun teşekkülünde şükrana değer hizmetleri geçmiş Selçuk'un oğulları ve torunlarını tesbite çalışacağız.

I

Selçuk'un oğulları

Selçuklular hakkında doğrudan doğruya Selçuklu âilesinden neş'et ettiği için en mühim kaynağımız *Melik-nâme*'nin bize intikal eden kısımlarında Selçuk'un dört oğlu bulunduğu tasrih edilmekte⁴, fakat üçünün adı verilmektedir: Mikâil, Musa, Arslan⁵. *Melik-nâme*'den naklen *Ravzatu's-safâ*'da Selçuk'un oğullarından birinin genç yaşta öldüğü bildirilmiştir. İmâdü'd-din İsfahânî'nin Selçuklu tarihine ve *Ahbârü'd-*

¹ Büyük Selçuklu İmparatorluğunun dünya tarihindeki rolü mevzuu, tarafımızdan V. Türk Tarih Kongresinde tebliğ edilmiştir.

² Cl. Cahen, *Le Malik-nâmeh et l'histoire des origines Seljukides, Oriens II* (Leiden 1949), 31-65.

³ İ. Kafesoğlu, *Selçuklu âilesinin menşei hakkında*, İstanbul 1955.

⁴ Bar Hebraeus, *Tarih* (Türk. trc.), I, 292 vd.; *Ravzatu's-safa*, Bombay 1270, IV, 72 vd. ve buradan naklen: *Habîbü's-siyer*, Tahran 1333 ş., II, 480 vd.

⁵ Bar Hebraeus, göst. yer. de, Yabgu bu üçünden ayrı olarak gösterilmiştir. Yabgu isim değil, unvandır.

devleti's-Selçukiyye'ye göre de, Selçuk'un dört oğlu vardır: Mikâil, Musa, İsrâil (Arslan) Yabgu, Yinal⁶. İbn Fındık'ın *Tarih-i Beyhak* adlı eserinde de dörttür: Mikâil, Musa, Yabgu (Arslan) ve Yusuf⁷. Râvendî ise şu isimleri zikeder: Mikâil, Musa Yabgu, İsrâil, Yunus⁸. Muahhar olmakla beraber, Tuğrul Bey'in veziri İbn Hassûl'un bu gün kaybolmuş tarihinden faydalandığı anlaşılan Hamdullah Müstevfi, *Tarih-i güzîde*'sinde: Mikâil, Musa, İsrâil ve Yunus adlarını saymıştır. *Enisül-kulûb*'da: Mikâil, İsrâil, Musa Yabgu, Yusuf Yinal; *Anonim Tarih-i Âl-i Selçuk*'da: Mikâil, İsrâfil, Musa, Yusuf, Yunus; *Câmiü't-tevarih II.* de: Mikâil, Musa Yabgu, İsrâil, Yusuf, Yunus; *Müsâmeretü'l-ahbâr*'da: Mikâil, İsrâil, Musa, Yunus, bir de Ahmed isimleri sıralanmıştır⁹.

Görüldüğü üzere, bütün kaynaklarımızda Selçuk'un 'ilk üç oğlu: Mikâil, Arslan (İsrâil), Musa hakkında tam ittifak mevcuttur. *Melik-nâme*'ye göre, bu kardeşlerin en büyüğü Mikâil, babası hayatta iken mücadeleler esnasında ölmüş ve buna çok üzülen Selçuk, Mikâil'in oğullarını kendisi yetiştirmiştir¹⁰. Selçuk'un 400 (1009-1010) yıllarına doğru öldüğü sanılıyor¹¹. Mikâil'in, küçük oğlu Tuğrul Bey, 8 ramazan 455 (7 Eylül 1063)' de 70 yaşında iken vefat ettiğine göre¹², 385 (995)'de veya daha sonra ölmüş olması lâzım gelmektedir.

Selçuk'dan sonra oğulları ve torunları, Türk âdeti üzere, kendilerine bağlı Türkmen boylarını ve diğer kuvvetleri aralarında taksim etmişlerdi. Fakat başlarında Yabgu olarak Arslan bulunuyordu. Arslan, diğer adı ile İsrâil, *Melik-nâme*'de, dolayısıyla İbnü'l-Esir'de ve bunlardan müstakil olarak *Zeynü'l-ahbâr* ve *Râhatü's-sudûr*'da anıldığı veçhile, Gazneli Sultan Mahmud tarafından hile ile yakalanmış,

⁶ İmâdü'd-din İsfahânî, *Zübdetu'n-nusra* (Türkçe tercüme), 2, 3, 6; *Ahbâr...* (Türkçe tercüme), 2, 12.

⁷ *Tarih-i Beyhak*, nşr. Behmenyâr, 71.

⁸ Râvendî, *Râhatu's-sadâr*, nşr. M. İqbal, 87.

⁹ *Tarih-i güzîde I*, GMS, 434; *Enisül-kulûb* (Bk. *Belleten*, 27, s. 475, metin, s. 502); *Anonim Tarih-i Âl-i Selçuk*, nşr. ve trç. F. N. Uzluk, 3, metin, 8; *Câmiü't-tevarih II* (Topkapı, Hazine nr. 1653), 303a; *Müsâmeretü'l-ahbâr*, nşr. O. Turan, 10. Selçukluların başlangıcında Gaznelilerle mücadelelerine dair başlıca kaynağımız olan Gerdîzî'nin *Zeynü'l-ahbâr*'ında (nşr. M. Mirza Kazvîni, 50, 66), yalnız Yabgu=İsrâil (Arslan) b. Selçuk; Tuğrul Bey'in münşisi İbn Hassûl'un *Tafdü'l-Etrâk* adlı risalesinde (bk. *Belleten*, 14-15, s. 35 vd.) yalnız Mikâil; Ebu'l-Fazl Beyhakî'nin büyük eserinde (*Tarih-i Beyhakî*, nşr. Ganî Feyyâz, 473, 492 v. s.) de Tuğrul ve Çağrı Beyler dışında yalnız Yabgu (Musa) bahis mevzuu edilmektedir.

¹⁰ Bk. *Ravzatü's-safa*, IV, 72.

¹¹ Cl. Cahen, aynı eser, 44 vd.

¹² *Zübdetü'n-nusra*, 24; *Ahbâr...*, 15; İbnü'l-Esir, 455 yılı vak'aları; Bar Hebraeus I, 316.

Hindistan'da Kâlinear kalesine sürülmüş (416 = 1025'de) ve Râvendî'nin anlattığına göre, orada 7 sene sonra ölmüştür (423=1032)¹³.

Musa'ya gelince, bu Selçuk'un en uzun ömürlü oğludur ki, Tuğrul ve Çağrı Beylerin Gaznelilere karşı hareketlerine Yabgu sıfatı ile katılmış ve bizzat iştirak ettiği büyük Dandanekan muzafferiyetini (9 ramazan 431=24 mayıs 1040) müteakib, zabt olunacak ülkelerin hanedan azası arasındaki taksiminde, kendisine Herat, Büst, Sîstan ve havalisi düşmüştü¹⁴. Selçuklu istiklâl savaşlarında ehemmiyetli rol oynayan Musa'nın, İbnü'l-Esîr'de Tuğrul ve Çağrı Beylerin kardeşi gibi gösterilmesine rağmen, bu muharebeler için en mevsuk kaynağımız *Tarih-i Beyhaki*'de Tuğrul ve Çağrı Beylerin amcaları olduğu tasrih edilmekte ve *Râhata's-sudûr*'da da o, Yabgu Kelân (Büyük Yabgu) diye anılmaktadır¹⁵.

Önce Herat'ı zabteden Musa¹⁶, *Tarih-i Sîstan*'a göre, ilk olarak 11 rebî'ülahir 432 de (20 aralık 1040) Sîstan'a gelmiş ve daha evvel Sîstan hâkimi Ebu'l-Fazl Nasr b. Ahmed'in da'vetiyle oraya giden ve Ahmed b. Tahir ve arkadaşları gibi mütecavizleri bertaraf ederek Yabgu (Musa) adına hutbe okutan Selçuklu Ertaş ve Ebu'l-Fazl'm yardımı ile Büst havalisine tamamen hâkim olmuştur. Az sonra Ertaş ile arası açılan Musâ Yabgu, Horasan'a döndüğü sırada Sîstan bölgesi, Selçukluların tâbiyyetinde olmak üzere, Ebu'l-Fazl'in hâkimiyetine girmiş bulunuyordu. Ertaş, buralarda yeniden âsâyîşi te'minle uğraşırken, Musa, rebîü'lahir 434 (kasım - aralık 1042)'de tekrar Sîstân'a gelmiş, fakat hemen geri dönmüştür¹⁷. Musa'nın Herat'da oturduğu ve daha ziyade Horasan ve Maveraünnehir işleriyle meşgul olduğu anlaşılıyor. Onun üçüncü defa Sîstan'a gelişi Gazneli kuvvetlerinin bu mın-takayı tahrib ve istilâya girişmeleri dolayısıyla 443 (1051) yılına rastlar. Gazneli Sultan Mevdûd'un hâcib'i olup, onun ölümünden sonra yerine geçen amcası Abdu'r-Reşîd zamanında hâcibü'l-hüccâb ta'yin edilen Tuğrul, Oğuzları Sîstan'dan çıkarmak ve buradan Selçuklu sultasını

¹³ *Ravzatu's-safa*, IV, 73; İbnü'l-Esîr, 432 yılı vak'aları; *Zeynü'l-ahbâr*, 66 vd. *Râhata's-sudûr*, 89 vd. Ayrıca, İ. Kafesoğlu, *İslâm Ansiklopedisi*, *Mahmad Gaznevî* mad.; Tevkif hâdisesi *Ahbâr*.. da (s. 13) Mahmud'un ölümünden sonra gösterilmiştir. Gazneli Sultan Mes'ud zamanında Tuğrul ve Çağrı Bey'lerle Musa Yabgu, Arslan'ı serbest bıraktırmak için Mes'ud nezdinde teşebbüs etmişlerse de, muvaffak olamamışlardır (*Râhata's-sudûr*, 103; İbnü'l-Esîr, 432 yılı vak'aları).

¹⁴ *Râhata's-sadâr*, 104; *Ahbâr*..., 8; İbnü'l-Esîr, 432 vak'aları. *Zübdetü'n-nasra*'da Musa ile oğlu karıştırılmıştır. (Bk. s. 16)

¹⁵ *Tarih-i Beyhaki*, 470, 472, 553; *Râhata's-sadâr*, 102.

¹⁶ İbnü'l-Esîr, 432 yılı vak'aları.

¹⁷ *Tarih-i Sîstan*, 365 • 368.

kaldırmak maksadile kalabalık bir ordu başında gelmiş, mahallî bazı kuvvetleri de yanına alarak, Ebu'l-Fazl'dan Gaznelilere bağlanmasını istemiş, Ebu'l-Fazl'ın Selçuklulara tâbi' olduğunu ve Abdu'r-Reşîd'i tanımayacağını bildirmesi üzerine, geniş ölçüde harekâta girişmişti¹⁸. Ebu'l-Fazl'ın dâvetile Sîstan'a giden Musa, baş-şehir Zerenc'i kolayca ele geçirdikten (22 receb 443=30 kasım 1051) sonra, ta'kib ettiği Tuğrul'un âni baskını neticesinde bozguna uğradı ve Ebu'l-Fazl ile birlikte, yeni kuvvet toplamak için Herat'a döndü. Ebu'l-Fazl ancak, Tâk hisarını zabta muvaffak olamayan ve başkaca da esaslı bir başarı elde edemeyen Tuğrul'un Abdu'r-Reşîd'e isyan ederek Gazne'ye yürümesi üzerine, memleketine geldi. Musa, 445 şa'banmda (kasım-aralık 1053) Sîstan'da İspehbed kal'esinde görülüyor¹⁹. Daha sonra Çağrı Bey'in oğlu Yâkütî'nin Sîstân'a giderek orada hutbeyi babası adına okutmasından müteessir olan Musa, durumu, o sırada Bağdâd'da bulunan Sultan Tuğrul Bey'e bildirmiş ve Çağrı Bey ile oğlunu şikâyet etmişti. Musa, Tuğrul Bey'e yazdığı mektupta, Selçukluların ilk zamanlarındaki müşkül anlarda nasıl bir arada çalıştıklarını hatırlatıyor ve kendisine âid olan bu mntakadaki hukukunun tanınmasını istiyordu. Sultan Tuğrul Bey, emîr Ebu'l-Fazl ile Sîstan halkına hitaben yazılmış ve yalnız Musa Yabgu'nun kumandanlarına itaat edilmesini emreden bir mektubu, Musa'ya gönderdi. Yabgu da bunu Ebu'l-Fazl'a ulaştırdıktan sonra Çağrı Bey'in Sîstan'daki şahne'sinin kendisine teslimini istedi²⁰. Yâkütî'nin çekilmesi ile Sîstan'ın, kaynağımızda Muizzü'd-devle Musa Mevlâ Emîri'l-mü'minîn diye anılan Musa Yabgu'ya âidiyeti te'yid ve tarsin edilmiş oldu. Musa'dan son olarak «Fahrü'l-mülk Yabgu» adı ile 456 (1064) yılında bahsedilmektedir. O tarihte hâlâ Herat'da bulunmakta iken, Sultan Alp Arslan'a karşı, saltanata hak iddiası ile isyan etti; sığındığı Herat kal'esi cebren teslim alındı, kendisi yakalandı ve sultan'ın huzuruna getirildi. Alp Arslan bu ihtiyar büyük amcasına kötü muamele yapmadı, onu sadece yanında alkoymakla iktifa etti²¹.

Selçuk'un dördüncü oğlu olarak, gördüğümüz gibi, *Yinal* zikredilmektedir. Yinal veya inal, şahıs adı olmayıp, hanedâna mensubiyeti gösteren, prens mânasında bir unvandır²². Yinal'ın asıl ismi, İbn

¹⁸ İbnü'l-Esîr, *göst. yer.*

¹⁹ *Tarih-i Sîstan*, 371 - 374.

²⁰ *Aynı eser*, 381 - 382.

²¹ İbnü'l-Esîr, 456 yılı vak'aları.

²² Kâşgarlı Mahmud, *Dîvân*, nşr. B. Atalay, I, 122; *Oeuvres posthumes de P. Pelliot*, II, 183.

Fındık'da, İbnü'l-Cezvi'de, Bar Hebraeus'da, *Enisü'l-kulüb* ve *Tarih-i güzide*'de bildirildiği üzere, *Yasaf*'dur. Yusuf bilhassa yine Yinal unvanını taşıyan oğlu İbrahim dolayısıyla ma'lûmdur ²³. İbrahim Yinal, Tuğrul Beyin amcası oğlu, fakat aynı zamanda onun ana-bir kardeşi idi ²⁴. O halde, Türklerdeki, ölen kardeşlerin zevcelerile evlenmek âdetine (Leviratus) uygun olarak, ya Tuğrul Beyin annesi, Mikâil'in ölümünden sonra, Yusuf ile evlenmiş ve bundan İbrahim Yinal doğmuştur, veya İbrahim Yinal'ın annesi, Yusuf'un ölümü üzerine, Mikâil ile evlenerek Tuğrul Bey'i dünyaya getirmiştir. Ancak Yusuf Yinal hakkında sarih bir ma'lûmata rastlanmaması ve İbrahim Yinal'ın doğum tarihinin bilinmemesi bu ihtimallerden hangisinin vârid olabileceğinin ta'yinini güçleştirmektedir. *Melik-nâme*'de Selçuk'un ismi zikredilmeyen bir oğlunun genç yaşında öldüğünden bahsediliyordu. Bunun Yusuf olması muhtemeldir. Esasen Selçuk hayatta iken vuku'bulan hâdiselere dâir maalesef fazla ve kat'i bilgilere sahip değiliz.

Yukarıda kaydedildiği üzere, *Râhatu's-sudûr*, *Müsâmeretü'l-ahbâr* ve *Tarih-i güzide*'de dördüncü oğul olarak, Yusuf yerine, Yunus zikredilmiştir. Selçuk'un Yusuf ile birlikte yalnız dört oğlu bulunduğu ve Yunus'a dair hiç bir yerde hiç bir ma'lûmata tesadüf edilmediği düşünülürse, Yunus adının Yusuf'dan bozulmuş olduğu kolayca kabul edilebilir. Kezâ *Anonim Tarih-i Âl-i Selçuk* ile *Câmiüt-tevarih*'de Yunus'un beşinci evlâd gibi gösterilmesinin yanlışlık eseri olduğu, *Müsâmeretü'l-ahbâr*'da geçen Ahmed adının da aynı şekilde bir hatâdan ileri geldiği âşikârdır.

II

Selçuk'un torunları

A. Mikâil'in iki oğlu vardı: *Çağrı Bey* ve *Tuğrul Bey* ²⁵. İbnü'l-Esir ile *Ahbârü'd-devleti's-Selçukiyye*'de bunlara üçüncü kardeş olarak Yabgu ilâve edilmiş ise de ²⁶, bu Yabgu'nun Tuğrul ve Çağrı

²³ *El-Muntâzam* (Haydarâbâd tab'ı), VIII, 233; Bar Hebraeus, I, 293; *Enisü'l-kulüb*, göst. yer; *Tarih-i güzide*, I, 356, 436.

²⁴ Yukarıda gösterilenler ve *Zübdetü'n-nusra*, 6; İbn Fındık, 72; İbnü'l-Esir, 432-433 yılları vak'aları.

²⁵ *Melik-nâme* (bk. *Ravzatu's-safa*, IV, 72); *Zübdetü'n-nusra*, 5; Bar Hebraeus, I, 293. Daha bk. M. H. Yınanç, *İslâm Ansiklopedisi*, *Çağrı Bey* mad.; *Encyclopédie de l'Islam*, *Toghroul Bey* mad.; bu iki kardeş ba'zan müslüman isim ve künyelerile: Muhammed Tuğrul Bey, Dâvud Çağrı Bey; Ebû Tâlib Tuğrul Bey Muhammed, Ebû Süleyman Çağrı Bey. Dâvud diye zikredilmiştir.

²⁶ *Ahbâr...*, 2, 3; İbnü'l-Esir 432 ve 456 yılları vak'aları.

Beylerin kardeşi değil, amcaları Musa olduğunu yukarıda belirtmiştik²⁷. Büyük Selçuklu hânedânının en mümtaz simalarından olan bu iki kardeşten Rüknu'd-din Ebû Tâlib Tuğrul Bey Muhammed Yemîn ü Emîri'l-mü'minîn, ilk Büyük Selçuklu sultanı; Melikü'l-mülük Çağrı Bey Dâvud, Büyük Sultanların ve İran-Horasan Selçuklu hükümdarlarının dedesidir.

B. Arslan Yabgu'nun iki oğlu vardı: Biri *Kutalmış*²⁸. *Râhatu's-sudûr*'a göre, babası Arslan Yabgu'nun mahbus bulunduğu Kâlinçar kalesi civarında iken, babasının ölümü üzerine Sîstan yolile Maverâ-ünnehre gelerek durumu amcazadelerine bildirmiş olan Kutalmış²⁹, Dandanekan zaferinden sonra Irak bölgesini kendi hissesine alan Tuğrul Bey'in emrinde, İbrahim Yınal ve Yâkutî ile beraber harekâta katılmış, Hazar denizi sahil bölgesinin zabtına iştirâk etmiş, Azerbaycan ve Erran mıntakasında tesirli faaliyette bulunmuştur³⁰. Tuğrul Bey, Bağdad'a girerek Buveyhîler devletini ortadan kaldırdıktan, Musul ve civarı hükümdarı Ukayl-oğullarını kendine tâbi' kıldıktan sonra, Kutalmış'ı Türkmen kuvvetlerinin başında Musul'a göndermiş ve oradan batıya doğru mücadeleye devama me'mur etmişti. Kutalmış, 448 şa'banında (ekim-kasım 1056), eski Buveyh-oğulları kumandanlarından olup Abbâsilere karşı Mısır Fâtımî halifelerinin tarafdarlığını yapan, şii, Arslan Besâsîrî ile Hille hükümdarı Nurü'd-devle Dubey'sin müşterek hücumlarına uğradı; Sincar yakınındaki muharebede Ukayl-oğlu Kureyş b. Bedrân ile birlikte mağlup oldu ve Sincar halkının şiddetli muhalefeti dolayısıyla bu şehre giremediği için Hemedan istikametinde çekilmek zorunda kaldı³¹. Hâdise, Besâsîrî'nin tekrar Musul'a hâkim olmasını ve orada Fâtımî halifesi el-Müstansir Billah adına hutbe okutmasını intac ettiği cihetle, Tuğrul Bey, yeni bir Musul seferi yapmağa mecbur olmuştu. Tuğrul Bey, bilhassa Kutalmış'ın şikâyeti üzerine

²⁷ Bk. yukarıda not 15. Bu yanlışlığın uzun müddet üçünün bir arada görünmesinden ileri geldiği anlaşılıyor. İbnü'l-Cevzî'nin üçüncü kardeş olarak zikrettiği Firûz (el-Muntazam, VIII, 198) şübhesiz Yabgu kelimesinin bozulmuş şeklidir.

²⁸ Bu isim şimdiye kadar türlü şekillerde okuna gelmiştir (bk. M. Fuad Köprülü, *Türk Onomastikae'i hakkında, Tarih Dergisi*, I, 1, 227-230). Vaktile O. Turan'ın ileri sürdüğü gibi (bk. *Müsâmeretü'l-ahbâr*, 12) ve Köprülü'nün makalesinde de tesbit edilen Kutalmış şeklinin diğer bir delili de, bu adın İbnü'l-Adîm'in eserinde (*Tarih-i Haleb*, Topkapı-sarayı, Sultan Ahmed III, nr. 2925, 279b, 281a, 288b) Kutalmış olarak harekelenmiş bulunmasıdır.

²⁹ *Râhatu's-sudûr*, 92.

³⁰ *Ahbâr..*, 12; *Râhatu's-sudûr*, 104; Bu harekât için bk. M. H. Yınanç, *Selçuklular Devri*, I. Anadolunun Fethi, 44-47, 50.

³¹ *Zübdetü'n-nusra*, 9; İbnü'l-Esîr, 448 yılı vak'aları. Bar Hebraeus (I, 308), bu muharebeyi 449'da gösteriyor.

Sincar'ı kahren ele geçirdi, kale kumandanı dahil bir çok kimseler telef oldu, geri kalanların hayatı İbrahim Yınal'ın şefaatile bağışlandı (449 = 1057)³². 451 (1059) yılında İbrahim Yınal'ın öldürülmesinden sonra, bunun kuvvetlerini de kendine celb eden Kutalmış, saltanata hak iddia ederek Tuğrul Bey'e karşı ayaklandı. Bilhassa Azerbaycan ve Erran ile Irak-ı Acem'in bir kısmında külliyetli kuvvet ve taraftar toplamış olduğu için isyanı bastırılmadı. Tuğrul Bey vefat ettiği zaman Kutalmış, çekildiği Gird-i gûh kalesinde, sultanın veziri Amîdü'l-mülk Kündürî'nin hücumlarına karşı hâlâ dayanmakta idi³³. Alp Arslan'ın tahta geçmesi ve Amîdü'l-mülk'ün muhasarayı kaldırıp uzaklaşması üzerine, kal'eden inerek kalabalık bir ordu başında, bu sefer Alp Arslan'a karşı, devlet merkezi Rey'e yürüdü. O zaman Nîşâbûr'da bulunan Sultan Alp Arslan, veziri Nizâmü'l-mülk ile birlikte, 456 muharreminin ilk günlerinde (kasım 1063 sonları) harekete geçerek cebri yürüyüşle, Kutalmış'dan önce Rey'e gelmeğe muvaffak oldu. Yolda Dâmegân'dan gönderdiği bir mektubla akrabalar arasında bu nevi kavgaların yer-sizliğini belirterek Kutalmış'ı mücadeleden vaz geçirmeğe çalışmıştı. Kutalmış, tavsiyeleri dinlemedi, bir yandan Rey köylerini tahrib ederken, diğer taraftan sultan ordusunun yolu üzerindeki Milh vadisini su altında bıraktı. Alp Arslan, Nizâmü'l-mülk'ün de teşvik ve teşci'i ile, geçilmesi müşkil bataklık sâlimen aştıktan sonra âsi ile karşılaştı. Kül-sarıg, Altuntâk, Sav-tegin, Baldacı, Sungurca, agacı (hâcib) Abdur-Rahman gibi büyük kumandanların Sultanın maiyetinde katıldıkları savaşta Kutalmış'ın ordusu sür'atle bozuldu. Esir edilen askerler vezirin şefaatile affedildiler. Kutalmış yine Gird-i gûh'a doğru kaçarken yolda, bir rivayete göre, atından düşerek, öldü; daha sonra Rey'de Tuğrul Bey'in kabrinin yanına gömüldü³⁴. Anadolu fâtihi ve Selçuklu imparatorluğu Anadolu kolunun kurucusu Süleyman Şah'ın babası olan Kutalmış, müverrih İbnü'l-Esir'in bilhassa kaydettiğine göre, nücum ilmîne ve diğer daha bazı ilim şübelerine vukufu ile hânedânın öteki âzalarından ayrılmaktâ idi³⁵.

Arslan Yabgu'nun ikinci oğlu *Resûl-tegin* de, yine Tuğrul Bey

³² İbnü'l-Esir, göst. yer.

³³ Bk. M. H. Yınanç, *aynı eser*, 52 vd.

³⁴ *Zübdetü'n-nasra*, 27; *Ahbâr...*, 21 vd.; İbnü'l-Esir, 456 yılı vak'aları; Bar Hebraeus (I, 328 vd.), Kutalmış ile oğlu Mansur'u karıştırmıştır. Milh (Dih-i Nemek) Hâr-ı Rey civarındadır (Yâkut, *Ma'cem*, Mısır tab'ı, VIII, 148).

³⁵ İbnü'l-Esir, göst. yer. Kutalmış'ın oğulları: Mansur, Süleyman Şah, Alp İlek ve Devlet hakkında bk. M. H. Yınanç, *aynı eser*, 86 vd.; İ. Kafesoğlu, *Sultan Melikşah devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, 59-85.

tarafından, kardeşi Kutalmış ile birlikte, Hazar kıyılarındaki ülkelerin zabtına me'mur edilmişti³⁶. Sonra, Hûzistan bölgesinde bulunduğu esnâda isyan ettiği için, Tuğrul Bey'in emrile, Hûzistan kükümdarı Hezâresb tarafından mağlup ve esir edildi (449 = 1057) ve Halife el-Kaim Biemrillâh'ın Sultan nezdindeki ısrarlı ricaları dolayısıyla canına dokunulmadı³⁷. Resul-tegin, daha sonra Alp Arslan'a karşı isyan eden kardeşi Kutalmış ile iş birliği yapmış ve Gird-i gûh'dan hareket sırasında onun yanında bulunmuştu. Kutalmış'ın ölümü ile neticelenen savaşta Resul-tegin Sultan tarafından esir edildi³⁸.

C. Musa Yabgu'nun birinci oğlu *Hasan*³⁹ veya *Ebû Ali Hasan*'a⁴⁰ *Zübdetü'n-nusra* ve *Ahbâr...*'da, Dandanekan'dan sonraki arazi taksiminde Herat, Sistan ve Gur ülkelerinin verildiği rivayet edilmektedir. Fakat burada her halde babası ile karıştırılmış görünüyor. Çünkü bahis mevzuu yerlerin Musa Yabgu'ya âdiyeti bilindiği gibi, bu araziye babası ile müştereken sahip olduğu kabul edilse bile, o, ömrü boyunca batı cebhesinde rol oynamıştır. Sultan Tuğrul Bey tarafından, Çağrı Bey'in oğlu Yâkutî ile birlikte Azerbaycan üzerine sevk edilen Hasan, Azerbaycan'ın itaate alınması ve Vaspuragan bölgesine yapılan tazyığın kuvvetlenmesinde mühim hizmetler görmüş, nihayet Aras nehri kıyısındaki Becni kalesi yanında, müttefik Bizans, Ermeni, Gürcü ordusu ile cereyan eden bir savaşta şehid düşmüştür (1047)⁴¹.

Musa Yabgu'nun diğer oğlu *Yasaf*'dur. İbnü'l-Esir'e göre, Arslan Yabgu'nun tevkif ve hapsedilmesinden sonra, Karahanlı'lardan Buhara hâkimi Ali Tegin, Selçuk-oğullarının aralarındaki tesanüdü bozmak ve onları birbirine düşürmek için fırsat aramış, münasebet kurmağa muvaffak olduğu ve kendine tâbi Türkmen kuvvetlerinin «İnanc Yabgu» su ta'yin ettiği bu Yusuf'u, Tuğrul ve Çağrı Beyler aleyhine harekete teşvik etmiş ise de, Yusuf buna râzı olmadığı için Ali Tegin'in emrile Buhara kumandanlarından Alp Kara tarafından öldürülmüştür. Tuğrul ve Çağrı kardeşler ve her halde bunlarla birlik olan, Yusuf'un babası Musa, 420 muharreminde (1029 ocağı sonları) Ali Tegin'i mağlup etmek ve Alp Kara'yı öldürmek suretile Yusuf'un intikamını almışlardır⁴².

³⁶ Bk. M. H. Yınanç, *aynı eser*, 44.

³⁷ İbnü'l-Esir, 449 yılı vak'aları.

³⁸ M. H. Yınanç, *aynı eser*, 57.

³⁹ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, VIII, 233.

⁴⁰ *Zübdetü'n-nusra*, 6; *Ahbâr...*, 12.

⁴¹ Tafsilen bk. M. H. Yınanç, *aynı eser*, 44 vd.

⁴² İbnü'l-Esir, 432 yılı vak'aları; *Ravzatu's-safa*, IV, 73 vd. Ayrıca bk. O. Pritsak, *İslâm Ansiklopedisi*, *Karahanlı'lar* mad.

Musa Yabgu'nun üçüncü oğlu **Börü**, daha ziyade Sîstan'da faaliyet göstermiştir. Yukarıda Emîr Ebû'l-Fazl Nasr'ın Musa Yabgu ile birlikte Gazneli kumandanı Tuğrul önünden Herât'a çekildiklerini ve Ebu'l-Fazl'ın sonra kendi ülkesine döndüğünü (15 ramazan 443 = 20 ocak 1053) görmüştük. O zaman yanında Yabgu'nun oğlu Ebu'l-Feth Kara Arslan Börü bulunuyordu. Börü bir sene Sîstanda tam bir ihtiram ve ikram içinde vakit geçirdikten sonra, babasının gönderdiği hâciblerle beraber 8 şevval 444 (2 şubat 1053)'de hareketle Herât'a avdet etti ise de, aradan bir yıl geçmeden, yine Sîstân'a geldi. Çünkü 445 ramazanında (ocak 1054) Mükran'a geçmek bahanesile Sîstan'da konaklayan Togan Bey oğlu Karataş, burada ikâmetini uzattıktan başka, füzûlî taleplerde bulunmağa başlamıştı. Börü, kendi Türkmen kuvvetlerle ve Ebu'l-Fazl ile birlikte Karataş'a karşı yürüdü ve nizamı iade etti. Bundan bir ay kadar önce de babası Musa ile İspehbed kalesinde bulunuyordu ⁴³. Yâkutî'nin Sîstan bölgesini istilâya kalkışması üzerine, Musa Yabgu bu hareketi Sultan nezdinde protesto ettiği zaman, Tuğrul Bey'den aldığı mektubu Sîstân'a, oğlu Börü ehle göndermişti. Bu münasebetle 14 cumâdelahire 448 (29 ağustos 1056)'da baş şehir Zerenc'e gelen Börü, Ebu'l-Fazl'ın hâcibleri tarafından karşılandı, Bâğ-ı Meymûn'da misafir edildi. Sonra Börü, babasının gönderdiği hil'atlerle beraber mektubu Ebu'l-Fazl'a verdi ⁴⁴.

C. Yusuf'un bir oğlu da yukarıda adı geçen **İbrahim Ymal**'dir ki, Irak'ı Acem ve Elcezire'nin Selçuklulara intikalinde büyük hizmetler görmüştür. Dandane-kân savaşına kadar olan devrede, taşıdığı unvana izafetle «Yınalılar» diye anılan kuvvetlerin reisi İbrahim ⁴⁵, bir müddet Horasan valiliği yapmış ⁴⁶, sonra Tuğrul Bey tarafından Cibâl mıntakasına (Hemedân, İsfahan) gönderilmişti. İbrahim 1043'de karargâh merkezi Rey'den hareketle Berûcird'i aldı, Hemedân'a yürüdü ve buranın hükümdarı, Kâküveyh-oğullarından, Ebû Kâlicâr'ın çekildiği Sâbûr-hast kalesini kuşatarak zabtettikten sonra, ganimetlerle birlikte, Tuğrul Bey'in gelmiş olduğu Rey'e döndü. Bundan faydalanan Ebû Kâlicâr, tekrar Hemedân'a sâhib oldu (433=1041-1042). İbnü'l-Êsîr'e göre, Kirmân'a gönderilmiş olan İbrahim Yınal'ın 437'de Tuğrul Bey'in

⁴³ *Tarih-i Sistan*, 372-374.

⁴⁴ Aynı eser, 382 vd.; Sîstan ve havâlisi hakkında tek kaynağımız olan *Tarih-i Sîstân*'ın müteakib 17 yıllık kısmı kaybolmuştur. Bu itibarla 448 eumâdelahiresinden ta 465 tarihine kadar bir şey bilinmiyor.

⁴⁵ *Tarih-i Beyhaki*, İndeks, «Yınalıyan».

⁴⁶ *Esrârü't-tevhîd* (nşr. Zebihu'llah Safâ, Tahran 1332 ş.), 247; Bâr Hebraeus I, 298.

emrile tekrar Hemedân'a doğru harekete geçmesi üzerine, Ebû Kâlicâr, Cûzekan Kürdlerine sığındı. Hemedân zabtedildi. İbrahim, müteakiben Dînever'i ve Selçuklulardan korkarak Karmîsîn'e kaçan Dînever hâkimi Hüsâmü'd-devle Ebu's-Şevk'in arkasından giderek Karmîsîn'i zabtetti (receb 437 = ocak 1046). Bu civardaki Deylemlilerden ve Kürdlerden müteşekkil hasım kuvvetleri bozguna uğrattı. Ebu's-Şevk Hulvân'a çekilmişti. Şa'ban içinde (şubat 1046) Saymara'yı alan ve Kürdleri tekrar mağlûp eden İbrahim, Hulvân'a yürüdü ve Ebu's-Şevk'in Sîrevân'a gittiğini öğrenince, mart ortalarına doğru Sîrevân'ı tahrip etti, kuvvetlerinden bir grupu Hânîkîn'e göndererek o havaliyi yağmalattı. Fakat Dînever ile Karmîsîn, ramazan ayında Sîrevân'da ölen Ebu's-Şevk'in kardeşi Mühelhel tarafından istirdad edilmiş, bunun oğlu Dînever civarındaki Selçuklu müfrezelerini püskürtmeğe muvaffak olmuştu. 438 rebî'ülevvelinde (eylül 1046) Mühelhel'e cebhe alan yeğeni Sâdî b. Ebi's-Şevk, babasına âid ülkelerde Selçuklu hâkimiyetini tanımak mukabilinde İbrahim Yınal'dan yardım istedi. Böylece bu ayın sonlarına doğru zabt olunan Hulvân'da Sultan Tuğrul Bey ve İbrahim Yınal adlarına hutbe okundu. 439 (1047-1048)'da Hemedân sahibi Ebû Kâlicâr'ın Tuğrul Bey ile anlaşması üzerine, Sultânın emrile, Yınal, Cibâl'e karşı harekât yapmaktan vazgeçti. Az sonra Sâdî'nin diğer amcası, Lur Kürtleri tarafından yakalanarak Yınal'a getirildi. Kinkiver kalesi aman ile alındı ve Türkmen grupları Bendeniceyn, Deskere, Bâcîsrâ, Hârûniye bölgelerini yağmalayup tahrip ettiler. Bu hareketlerinden dolayı İbrahim Yınal'ın Bağdad üzerine yürüdüğü şâyi olmuştu. Fakat o, Tekrit yakınlarına kadar akınlar yaptırmakla iktifa etti. Sermac kalesini aman ile teslim aldıktan sonra, vezirinin elile Şehr-i Zûr'a da hâkim olan Yınal, yukarıdan beri bu geniş sahada Türkmen gruplarını sevk ve idare eden kumandanı Tahir oğlu Ahmed'i, Mühelhel'in sığınmış olduğu Tîrânşâh kalesine gönderdi. Ahmed ordusunda zuhur eden sârî hastalık yüzünden kaleyi alamadı ve Yınal'ın emrile oradan çekildi. Bundan sonra bir müddet buralarda yerli kuvvetlerle Oğuzlar arasında mücadele devam etti (440=1048-1049)⁴⁷. Bu tarihlerde Sultan Tuğrul Bey, Aras kenarında Bizans ve müttefikleriyle yapılan ve Musa Yabgu'nun oğlu Hasan'ın ölümü ile biten savaşın intikamını almak ve Selçuklular için hayatî ehemmiyeti haiz Rum sınırlarındaki Selçuklu kuvvetlerini takviye etmek maksadile İbrahim Yınal'ı Azerbaycan valiliğine getirdi. Yınal, Kutalmış ile birlikte Ermenya ve Gürcü memleketinde parlak zaferler kazandı, Erzurum havalisine ka-

⁴⁷ İbaü'l-Esîr, 437-444 yılları vak'aları.

dar ilerledi⁴⁸. Buradan Elcezire'ye dönen İbrahim, Sâdî ile, Selçuklu kumandanları ve Türkmen beylerinin ellerinde bulunmayan yerlerin, Selçuklu himayesinde, Sâdî'ye âid olduğuna dair bir anlaşma yaptı. Bu kararlar Sâdî, Deskere'deki Buveyhî kuvvetlerini tarederek o havaliyi, Yınal vasıtasıyla, Selçuklulara bağladı. Böylece cesaret ve kudreti ile temayüz eden İbrahim Yınal, kısa zamanda Cibâl, Elcezire ve Azerbaycan mmtakalarının en otoriter siması hâline gelmişti. 441 (1049-1050) yılında Tuğrul Bey'in İbrahim'den, Hemedân başta olmak üzere, Cibâl'deki bütün kalelerin kendine terkini istemesi, aralarının açılmasına sebep oldu. Kuvvet toplayarak Sultana cebhe alan Yınal, bozguna uğradı, Sermâc kalesine çekildi. Tuğrul Bey, Yınal'ın elindeki kaleleri zabtettikten sonra, Sermâc'ı kuşattı ve dört gün muhasarayı müteakib Yınal'ı teslim olmağa mecbur etti, fakat onu cezalandırmadı, tekrar Cibâl ve Azerbaycan kıtalarının başına geçirdi⁴⁹. Bu, Yınal'ın ilk isyanı idi. 448 (1056)'da Tuğrul Bey'le birlikte Diyarbekir harekâtına iştirâk eden ve 449 başlarında, yukarıda Kutalmış münasebetile gördüğümüz, Sincar'ı tenkil seferinde yine onun yanında bulunmuş olan Yınal, Musul ve Sincar havalisini Sultan'dan teslim almıştı. Bir sene sonra ise, Sultan'dan izin almadan, üzerinde halifenin verdiği hil'at olduğu hâlde, Musul'dan Hemedân'a gitmesi, Tuğrul Bey tarafından yeni bir isyan başlangıcı telâkki edildi. İbrahim Yınal, geri gelmesi için Tuğrul Bey'in verdiği emirle Halifenin aynı mahiyetteki tavsiyesine uyarak Hemedân'dan avdet etmekle Sultanın haklı şüphesini kısmen dağıttı ise de, onun bir an için müdafaasız bıraktığı Musul ve havalisi Halifenin ve Tuğrul Bey'in düşmanı Arslan Besâsîrî'nin hücum ve istilâsına maruz kalmıştı. Tam bu sırada İbrahim Yınal, üçüncü defa, izinsiz olarak Hemedân istikametinde yol aldı. İbrahim'in ikide bir baş kaldırmasında ana sebep, şübhesiz onun saltanata hak iddia etmesi idi. Fakat son hareketinde, kaynaklarımızın bilhassa belirttiğine göre, Fâtîmî halifesi el-Müstansir Billah ile Mısır hükümetinin Elcezire'deki temsilcisi Arslan Besâsîrî'nin teşvikleri ve her ikisinin İbrahim'i Sultan Tuğrul Bey'e karşı tahrikleri ve yardım vaidleri rol oynamıştı⁵⁰. Halbuki Selçuklu imparatorluğunun temel politikasının bir cebhesi, Mısır'ın nüfuzunu her ne bahasına olursa olsun kırmak, hattâ islâm âleminde mevcut ikiliğin yarattığı münaferece esas kaynak teşkil eden Fâtîmî hilâfetini ortadan kaldırmaktı. Tuğrul Bey İbrahim'in bu gizli

⁴⁸ Tafsilen bk. M. H. Yınanç, *aynı eser*, 46 vd.

⁴⁹ *Zübdetü'n-nusra*, 6; İbnü'l-Esir, 437-441 yılları vak'aları.

⁵⁰ İbnü'l-Esir, 450 yılı vak'aları; Bar Hebraeus I, 313; *Anonim Tarih-i Âl-i Selçuk*, 6. Daha bk. M. H. Yınanç, *aynı eser*, 50.

münasebetler meselesini kökünden halletmek kararı ile Nusaybin'den derhal yola çıktı (450 ramazanı ortası=1058 kasımının ilk haftası). İbrahim Yinal, 26 ramazanda (17 kasım 1058) Hemedân'a varmış, etrafına hayli kuvvet toplamış, kardeşi Ertaş'm Muhammed ve Ahmed adlarındaki oğullarının iltihakiyle iyice kuvvet kazanmıştı. Üstelik kendi mücadele sahasını içine alan Irak-ı Acem bölgesinde şahsî tesiri fazla idi. Bu durum karşısında Tuğrul Bey, şimdilik çekilmeği uygun bulduğu Rey'den, imparatorluğun muhtelif yerlerindeki dağınık orduları ve Çağrı Bey'in oğullarını: Horasan'dan Alp Arslan'ı, Kirman'dan Kara Arslan Kavurt'u, Anadolu hududundan Yâkutî'yi yanına çağırdı ve kuvvetlerini yeniden tanzim etti. Sonra İbrahim ile karşılaştı. Rey civarında Heftâd Bevlân mevkiinde⁵¹ vuku'bulan şiddetli muharebede İbrahim, bozguna uğradı ve esir edildi. Yakalanan Ertaş'm oğulları öldürüldü. İbrahim de kendi yayının kirişi ile boğduruldu (9 cümâdelahire 451=22 haziran 1059⁵²: Seyfü'd-devle diye de anılan İbrahim Yinal⁵³, muasır Şeyh Ebû Saîd'in menakibinde de belirtildiği üzere⁵⁴, oldukça zâlim bir adamdı.

D. Yusuf Yinal'ın diğer oğlu, bilhassa Sîstan'da rol oynadığı görülen, **Ertaş**'tır. Bunun İbrahim Yinal'ın kardeşi olduğu tasrih edilmiştir⁵⁵. Yukarıda Musa Yabgu münasebetile söylediğimiz gibi, Ertaş, Sîstan'ı yağma ve tahrib eden Ahmed b. Tâhir'e karşı, Ebu'l-Fazl'ın dâveti üzerine, 5000 süvari ile 432 rebiülevvelinde (kasım 1040) Sîstân'a gitmiş ve orada sükûneti iade ederek Musa Yabgu adına hutbe okutmuştu. Sonra Ebu'l-Fazl ile birlikte Büst'de âsâyişi sağlamış, çapulcuları taretmişti. Fakat bu sırada Sîstân'a gelen Musa Yabgu ile arası açıldığı için Horasan'a döndü⁵⁶. Ertesi yıl Ebu'l-Fazl, Gazneli Sultan Meydûd'un Kaymaz kumandasındaki kuvvetleri karşısında müşkül duruma düştüğü zaman, Maveraünnehir'de bulunan Ertaş'a haber gönderdi ve 433 zilhiccesinde (temmuz 1042) ansızın Sîstân'da görünen Ertaş, Zerenc önünde Gaznelileri bozguna uğrattı ve memleketten uzaklaştırdı. Ebu'l-Fazl'ın da katıldığı bu mücadele, 434 rebi-

⁵¹ Bk. Yâkut, *Mu'cem*, VIII, 468.

⁵² *Zübdetü'n-nusra*, 12 - 14; İbnü'l-Esir, 450 yılı vak'aları; *Anonim Tarih-i Âl-i Selçuk*, göst. yer; *Ahbâr...* da (s. 14) İbrahim'in ölümü 19 cümâdelahirede gösterilmiştir.

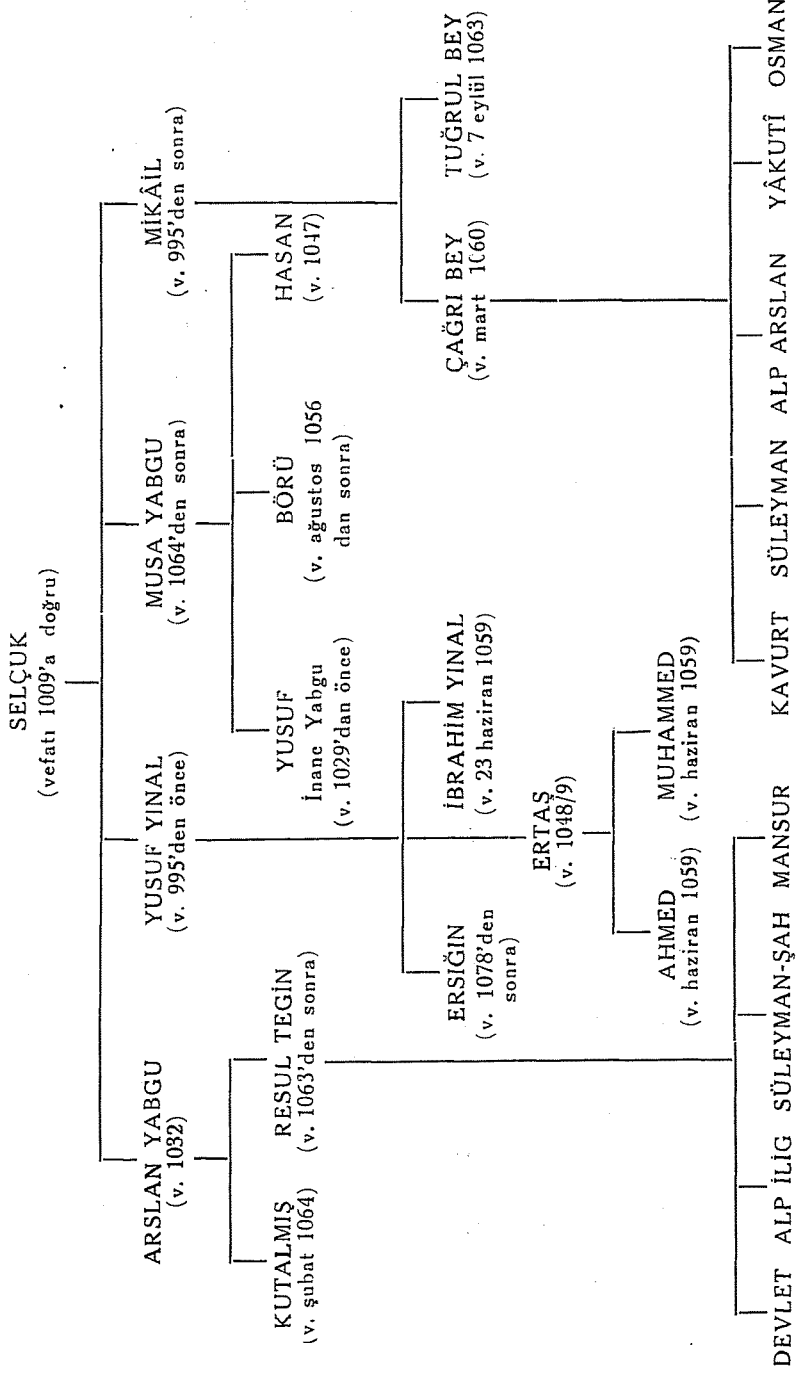
⁵³ *Mücmelü't-tevarih ve'l-kıyas* (nşr. M. Bahâr, Tahran 1318 ş.), 407, *Esrârü't-tevhîd*, 247; Bar Hebraeus I, 310.

⁵⁴ *Esrârü't-tevhîd*, 126.

⁵⁵ *Tarih-i Sistan*, 365; İbnü'l-Esir 433 yılı vak'aları.

⁵⁶ *Tarih-i Sistan*, 365 vd.

SELÇUK'un oğulları ve torunlarına âid şecere

The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions and activities. It emphasizes the need for transparency and accountability in financial reporting. The second part details the various methods used to collect and analyze data, including surveys, interviews, and focus groups. The third part presents the findings of the study, highlighting key trends and insights. The final part concludes with recommendations for future research and practical applications of the findings.

The study was conducted over a period of six months, starting in January and ending in June. It involved a total of 120 participants, who were recruited through various channels, including social media, email lists, and direct outreach. The data collected was analyzed using a combination of qualitative and quantitative methods. The results show that there is a significant correlation between the variables studied, and that the findings have important implications for the field.

In conclusion, this study provides valuable insights into the topic at hand. The findings suggest that there is a need for further research in this area, and that the results can be applied in a variety of contexts. The authors hope that this work will contribute to the ongoing discussion and advance our understanding of the subject.

ülevveli ortalarına kadar sürdü (kasım 1042). Aynı sene içinde, Tuğrul Bey'in Harezm seferi esnasında Kirmân'a kaçan Cend hâkimi ve meşhur Selçuklu düşmanı Şahmelik'i yakalayarak Çağrı Bey'e gönderen Ertaş⁵⁷, 437 (1045-1046)'da kalabalık bir ordu başında Gazne'ye yürümek üzere yola çıktı ise de, Sultan Mevdûd'un ordusu karşısında çekilmeğe mecbur oldu. Bir yıl sonra Musa Yabgu, Sîstân'a geldiği zaman Ertaş orada bulunuyor, Selçuklu hâkimiyetinin Sîstân'da yerleşmesini te'mine çalışıyordu, Fakat bu gayret fazla devam etmedi. Ertaş 440 (1048-1049) da Tabes'de bir suikasla, emîr Ebû'l-Abbâs Durehî'nin köleleri tarafından öldürüldü⁵⁸. Ahmed ve Muhammed adlarındaki oğulları da, gördüğümüz gibi, İbrahim Yınal'm isyanına iştiraklerinden dolayı öldürülmüşlerdi.

E. Selçuklu âilesinden biri de, Malazgirt meydan muharebesi'nin hazırlık safhasında, 1070'de, Bizans'ın şark orduları baş kumandanı Manuel Komnenos'u Sivas civarında esir eden Türk kumandanıdır ki, Bizans kaynaklarında «Khrysoskul», Ermeni kaynaklarında «Guedric» adile zikredilmekte ve kendisinin Selçuklu hükümdar âilesine mensubiyeti belirtilmektedir⁵⁹. Sibî ibnû'l-Cevzî, Sultan Alp Arslan'ın eniştesi olduğunu bildirdiği bu zatın ismini اریسگن veya اریسغنی; *Anonim Tarih-i Âl-i Selçuk* ارسمن olarak zabtetmiştir⁶⁰. Son esere göre, *Ersiğın*, Yunus b. Selçuk'un oğludur⁶¹. Yukarıda Yunus adının Yusuf'dan bozulma olduğunu söylemiştik. O hâlde onun Yusuf'un oğlu, İbrahim Yınal ile Ertaş'ın kardeşi olması icab etmektedir. *Ersiğın*, bilindiği gibi, esir ettiği Mauuel Komnenos'un sözlerine kanarak Bizans'a iltica etmişti⁶² ve çok kuvvetli bir ihtimalle 1078 yılında hâlâ hayatta idi.

⁵⁷ İbnü'l-Esîr, 434 yılı vak'aları.

⁵⁸ *Tarih-i Sistan*, 367-369.

⁵⁹ N. Bryennios (Cousin trc. : *Histoire de Constantinople*), III, 508; Urfalı Mateos (E. Dulaurier tre.), 162.

⁶⁰ Sibî İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zaman* (İbn Kalânisi neşrinde), 100; Topkapısarayı, Sultan Ahmed III, nr. 2907, XII, 252a, 254a. Şimdiye kadar Erbasgan veya Ertaşgun (M. H. Yınanç, *aynı eser*, 65), Erisghen veya daha ziyade Arisighi (Cl. Cahen, *WZKM*, XXXI, 3, 185; Ayn. müll., *Byzantion*, IX, 625) diye okunmağa çalışılan bu Türk adının her hâlde, hem ortograf, hem de Türklerde ad verme kaidesine uygun tarzda Er-siğun=*Ersiğın* (siğun; yaban siğiri, dağ keçisi: Kâşgarlı, *aynı eser*, 1, 409) okunması lâzım geldiği kanaatindeyiz. O devirde bu ismin kullanıldığına bir delil de Alp Arslan'ın tahta çıkması münasebetile ارسمن (*Ersiğın*) adında bir kumandanın zikredilmiş olmasıdır (Bk. *Zâbdetü'n-nasra*, 26).

⁶¹ *Anonim Tarih-i Âl-i Selçuk*, 3, metin 8.

⁶² İ. Kafesoğlu, *İslâm Ansiklopedisi*, *Malazgirt muharebesi* mad. (Buradaki Er-sagan şekli bir tertib hatâsıdır, Krş. aynı makalenin ayrı basımı, s. 6).

Bu tarihte, İmparator VII. Mikhael'e karşı ayaklanan ve Selçuklu kuvvetlerinin yardımı ile İstanbul'a girerek 3 nisan 1078 de imparator olan General Botaniates'in Türk ordusundan yardım sağlamak üzere Süleyman Şah'a gönderdiği Khrysoskul, bu Ersiğin olsa gerektir ⁶³.

⁶³ Bk. İ. Kafesoğlu, *Sultan Melikşah devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, 71 vd. Çağrı Bey'in oğulları: Alp Arslan için bk. M. H. Yinanç, *İslâm Ansiklopedisi*, *Alp Arslan* mad , Yâkutî için, ayn. müll., *Anadolunun Fethi*, 44, 51, 53, 57 vd., 64, Emirü'l-Ümerâ Osman için, İ. Kafesoğlu, *Sultan Melikşah devrinde...*, 29 vd. , Kavurt için, İ. Kafesoğlu, *İslâm Ansiklopedisi*, *Kavurt* mad.